

PERHESURMAT PERHEONGELMIEN NÄKÖKULMASTA

Mitä suljettujen ovien takana tapahtuu?

Daniye Jokinen

Kandidaatin tutkielma

Sosiaalityö

Avoin yliopisto

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2021

TIIVISTELMÄ

PERHESURMAT PERHEONGELMIEN NÄKÖKULMASTA – *Mitä suljettujen ovien takana tapahtuu?*

Daniye Jokinen

Sosiaalityö

Kandidaatin tutkielma

Jyväskylän yliopisto, avoin yliopisto

Kevät 2021

28 sivua

Kirjallisuuskatsaukseni tarkastelee perhesurmia perheongelmien näkökulmasta. Perhesurmia on niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla tutkittu vähän. Siksi aihe on sekä yhteiskunnallisesti että sosiaalityön näkökulmasta tärkeä. Kirjallisuuskatsauksessani etsin vastausta siihen, minkälaisia perheongelmia perhesurmissa ilmenee ja miten perhesurmia voidaan ennaltaehkäistä. Kirjallisuuskatsaukseni toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena.

Perhesurmaaja on keskimäärin 30–45-vuotias mieshenkilö, joka surmaa entisen tai nykyisen puolisonsa ja vähintään yhden perheen lapsista. Surmaaja toimii halusta kosta puolisolle tai hän ei osaa käsitellä ja hallita negatiivisia tunteitaan. Lapset surmataa osana kosta tai osana laajennettua itsemurhaa; surmaaja surmaa usein myös itsensä. Kirjallisuuskatsaukseni perusteella mielenterveys- ja parisuhdeongelmat olivat keskeisimpiä ongelmia perhesurma-perheissä. Parisuhdeongelmista isoimpina ongelmina nousivat esiin lähisuhdeväkivalta, ero ja huoltajuusriidat. Muina perheongelmina nousivat esiin taloudelliset haasteet, päihteiden väärinkäyttö ja rikollisuus. Riskitekijöiden tunnistaminen vaatisi viranomaisille lisäkoulutusta lähisuhdeväkivallasta ja sen uhan tunnistamisesta, mielenterveysongelmista sekä taloudellisten haasteiden vaikutuksista ihmisen hyvinvointiin. Niin ikään palvelurakenteen suuntaaminen ihmisten hyvinvointiin ja ennaltaehkäiseviin toimiin tukisi surmien ennaltaehkäisyä. Lisäksi tutkimustiedon lisääminen auttaisi ilmiön ymmärtämisessä.

Avainsanat: perhesurma, familicide, family homicide, perheongelmat, lähisuhdeväkivalta, mielenterveysongelmat

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Tutkimusmenetelmä	5
2.1	Tutkimuskysymys ja aineistohaku	6
2.2	Käytettävä aineisto	8
3	Teoreettinen viitekehys	11
3.1	Taustaa perheongelmille	11
3.1.1	Perhe- ja lähisuhdeväkivalta	14
3.2	Perhesurman määrittely	16
4	Taustatekijät perhesurmaperheissä	17
4.1	Surmien taustatekijät	17
4.2	Motiivit surmien tekoon	19
5	Johtopäätökset	20
6	Pohdinta	23
	Lähteet	26

1 Johdanto

“We must recognize that there are healthy as well as unhealthy ways to be single or to be divorced, just as there are healthy and unhealthy ways to be married.”

Stephanie Coontz (Mooney, Knox & Schacht 2016, 140)

Eurooppa on yksi väkivallattomimmista alueista maailmassa ja väkivaltakuolemat ovat vähentyneet suurimmassa osassa teollisuusmaita 2000-luvun aikana. Suomessa henkirikoksia tehdään Euroopan maista 18. eniten. Kun tarkastellaan Suomen henkirikostilastoja Euroopan Unioniin kuuluvien maiden osalta, Suomi sijoittuu tilastoissa kuudenneksi. Pohjoismaiden vertailussa Suomessa, Islannissa ja Norjassa henkirikokset ovat 2000-luvulla vähentyneet. (Lehti 2020, 4 & 5.)

Perhesurmat ovat harvinaisia henkirikoksen teko tapoja. Niissä on silti korkea todennäköisyys uhriksi joutumiselle verrattaessa niitä muihin perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksiin. (Tosini 2020, 4815.) Vuosina 2003–2012 Suomessa tehtiin keskimäärin yksi perhesurma vuodessa, kun taas Kanadassa vastaava luku oli samanpituisella aikajaksolla 0,46, Englannissa ja Walesissa 0,22 (Aho, Remahl ja Paavilainen 2017, 556). Vuosina 2003–2012 Suomessa tehtiin kaiken kaikkiaan 1097 henkirikosta, joista 61 henkirikosta kohdistui alle 15-vuotiaisiin (Lehti 2014, 14). Näistä luvuista on tärkeä erottaa mm. vanhempien tekemät lapsisurmat, jotka poikkeavat tekotavoiltaan perhesurmista (Piispa, Taskinen & Ewalds 2012, 4).

Harvinaisuudestaan huolimatta perhesurmat saavat mediassa runsaasti huomiota maailmanlaajuisesti (Liem & Reichelmann 2014, 44). Surmia on myös tutkittu vähäisesti. Yhtenä syynä nähdään taustatietojen hankala saatavuus, jota rajaavat tapauksiin liittyvät salassapidettävät asiakirjat. Esimerkiksi Suomessa lupa-asiakirjojen ja kaikkien tapauksiin liittyvien viranomaisten ja muiden tahojen haastattelut vaatisivat riittäviä resursseja. (Karlsson ym. 2014, 83; Piispa ym. 2012, 10). Tästä syystä mediassa julkaistuja artikkeleita on hyödynnetty tutkimusmateriaaleina (Tosini 2020, 4820).

Kirjallisuuskatsauksessani tarkastelen perhesurmia perheongelmien näkökulmasta. Kiinnostukseni perhesurmien tutkimiseen on peräisin mielenkiinnosta ilmiötä kohtaan; mikä saa ihmisen surmaamaan perheensä? Perheongelmien tarkastelulla pyrin saamaan ja tarjoamaan syvemmän perspektiivin ilmiön juurisyiden ymmärtämiseen ja mahdollisesti selvittämiseen. (kts. Väänänen 2013, 55.) Perheiden haasteiden voidaan nähdä olevan heijastus yhteiskunnan sosiaalisista ongelmista (Mooney ym. 2016, 142). Sosiaalityö tarkastelee perhettä laaja-alaisesti ja sen sisäiseen struktuuriin nähdään vaikuttavan yhteiskunnan rakenteet, palvelut ja toimintatavat. Näin ollen perherakenteiden laajakatseinen tutkiminen osana sosiaalityötä antaa mahdollisuuden arvioida perheiden hyvinvointia laajasti ja monipuolisesti mahdollistaen oikeanlaisen avun ja tuen saamisen. (Väänänen 2013, 101–103.) Kirjallisuuskatsaukseni aihe on täten yhteiskunnallisesti merkittävä. Perhesurmien ymmärtäminen ja näkeminen perheongelmien näkökulmasta voisi osaltaan edesauttaa surmien ennaltaehkäisyssä sekä väkivaltatyön kehittämisessä (kts. Väänänen 2013, 55).

Aloitan kirjallisuuskatsaukseni käymällä läpi tutkielmani tutkimusmenetelmää siirtyen sen jälkeen tutkimuskysymyksiin ja aineistohakuun. Tämän jälkeen käyn läpi kirjallisuuskatsauksen teoreettisen viitekehyksen, jossa käyn läpi perheongelmien taustaa ja määrittelen perhesurma-käsitteen. Tulososiossa tarkastelen perhesurmien taustatekijöitä ja motiiveja. Johtopäätöksissä kokoan yhteen tutkielmani keskeisimmät tulokset ja johtopäätökset. Lopuksi pohdin kirjallisuuskatsaukseni tuloksia laaja-alaisesti ja käyn läpi työn prosessia.

2 Tutkimusmenetelmä

Kirjallisuuskatsaukseni tarkoituksena on selvittää, minkälaisia perheongelmia perhesurmissa ilmenee. Aihe valikoitui kiinnostuksestani ilmiötä kohtaan ja mielenkiinnostani tietää aiheesta lisää. Aihe on myös kaikinpuolin sosiaalityön kontekstiin soveltuva tutkimusaihe.

Kirjallisuuskatsaus antaa näin ollen mahdollisuuden tutkia ja ymmärtää surmien juurisyitä syvemmin median tuottamien artikkeleiden takaa.

Kirjallisuuskatsausta kuvataan metodiksi ja tutkimustekniikaksi, jota voidaan hyödyntää erilaisten tutkimusnäkökulmien saamiseen (Salminen 2011, 3). Katsaus tuo yhteen eri tutkimuksia tiivistäen lukijalle niistä olennaisimmat tiedot. Tällöin lukija saa tutkittua tietoa monista eri aineistoista yhdestä lähteestä. (Aveyard 2014.) Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena voi olla uuden teorian kehittäminen tai vanhan arvioiminen, kokonaisuuden luominen tutkittavasta aiheesta, ongelmien havaitseminen tai jonkin teorian historiallisen kehityksen kuvaileminen. Katsaus voidaan tehdä kuvailevana, systemaattisena tai meta-analyysimenetelmänä. (Salminen 2011, 4 & 6.) Tämän kirjallisuuskatsauksen toteutan kuvailevana kirjallisuuskatsauksena eli yleiskatsauksena. Tällöin Salmisen (2011, 6) mukaan aineistona voidaan hyödyntää laajaa materiaalia ja tutkimuskysymykset voivat olla väljiä. Kuvaileva lähestymistapa ilmentää kirjallisuuskatsauksen monipuolisuutta (Salminen 2011, 6).

2.1 Tutkimuskysymys ja aineistohaku

Kirjallisuuskatsauksen aiheen valikoitumisen jälkeen aloin pohtia tutkimuskysymystäni tutkielmani pohjalle. Aveyardin (2014) mukaan tutkimuskysymys mahdollistaa selkeämpään ja ymmärrettävämpään vastaukseen. Täten aineiston pohjalta luodaan tietoa, jonka avulla tutkija ratkaisee tutkimuskysymyksensä (Aveyard 2014). Tavoitteenani on siis tuoda esiin ja tutkia taustatekijöitä sekä motiiveja perhesurmien teossa perheongelmien näkökulmasta.

Tutkimuskysymykseni kirjallisuuskatsaukseni ovat seuraavanlaiset:

- Minkälaisia perheongelmia perhesurmissa ilmenee?
- Miten perhesurmia voidaan ennaltaehkäistä?

Tutkimuskysymysten muodostamista tuki aiheen lähestyminen käsittekartan avulla (kts. Aveyard 2014). Kysymykset muodostuivat halustani selvittää ja ymmärtää, minkälaiset taustatekijät saavat ihmisen surmaamaan perheensä. Jotta saisin tarkempaa tietoa surmien taustoista ja taustatekijöistä, tarkensin tutkimuskysymyksen perheongelmiin kohdistuvaksi, jolloin se mahdollistaisi perhesurmien tarkastelun juurisyihin painottuvaksi. Tällöin

tutkielmani nivoutuu vielä selkeämmin sosiaalityön kontekstiin. Tutkimuskysymys perhesurmissa ilmenevistä perheongelmista toimii päätutkimuskysymyksenä ja perhesurmien ennaltaehkäisyyn liittyvä tutkimuskysymys toimii apukysymyksenä.

Tutkimuskysymysten muodostumisten jälkeen aloitin aineistohaun. Aineistohaun on hyvä olla johdonmukainen ja ennaltamietitty, jotta tutkielman lähteet ovat asianmukaisia (Aveyard 2014). Taulukkoon 1 olen kuvannut kirjallisuuskatsauksen aineistohaussa käyttämiäni hakusanoja. Aloitin aineistohaun perhesurma-käsitteen kautta ja ensimmäisiksi tietokannoiksi valikoituivat Google Scholar, Jyväskylän yliopiston JYKDOK -hakupalvelu sekä Julkari. Hakusanoiksi muodostuivat perhesurma, perhesurmat, familicide ja extended suicide.

Ensimmäiset tietokannat osoittivat sen, että perhesurmia on tutkittu erityisen vähän ja monet tutkimukset olivat maksumuurien takana. Useat julkaisut olivat lisäksi pro gradu -tutkielmia eivätkä myöskään vastanneet tutkimuskysymyksiini. Lopulta yksi suomalainen julkaisu vastasi tutkimuskysymyksiini. Edellä mainittujen tietokantojen lisäksi tein aineistohakua myös suomalaisista ja kansainvälisistä tiedelehdistä. Haut eivät kuitenkaan niidenkään osalta tuottaneet tulosta. Alkuperäinen intentioni oli painottaa kirjallisuuskatsaukseni Suomessa tapahtuneisiin perhesurmiin, mutta vähäisten tutkimusten vuoksi laajensin aineistohakua kansainvälisiin tutkimuksiin.

Ammattiliittoni kautta sain maksuttoman oikeuden SAGE Journals -sivustolle, jonka avulla löysin englanninkielisiä artikkeleita hakusanoilla familicide ja family homicide. Tietokantahaku tuotti tutkimuskysymyksiäni vastaavia tuloksia ja sitä kautta löytyi osa tutkielmani päälähteistä. Aineistoon valikoitui 2010-luvulla julkaistut tutkimukset ja artikkelit syystä, että halusin pitää tutkimustiedon mahdollisimman ajankohtaisena, vaikkakin osa tutkimuksissa ja artikkeleissa tarkasteltavista datoista on parinkymmenen vuoden takaa. Toiseksi, aineistohaun tulokset olivat pääosin kaikki julkaistu 2010-luvulla. Toisin sanoen käytin mm. Aveyardin (2014) esiin tuomaa sisäänotto- ja poissulkuperustetta.

Perhesurma-hakusanan pohjalta sain suuntaviivaa siihen, miten painotan aineistohakua perheongelmien osalta. Lähestyin perheongelmia sosiaalisten ongelmien näkökulmasta

käyttäen hakusanoja sosiaaliset ongelmat ja social problems tietokannoissa Google Scholar, SAGE Journals sekä JYKDOK. Osa löytämistäni aineistoista olivat lähes 20 vuotta vanhoja ja siksi sisäänottoperusteeksi muodostui korkeintaan 10 vuotta vanhat tutkimukset ja teokset. Havaitsin myös, että käsitteet tarvitsisivat tarkennusta, jotta saisin spesifimpää tietoa tutkielmaani. Perheongelmat sekä family problems hakusanoilla moni tutkimus ja artikkeli oli maksumuurin takana. Kokeilin myös käänteistä termistöä hakusanalla perheiden hyvinvointi. Edeltävissä hakusanoissa tietokantoina käytin Janus -aikakauslehteä sekä Google Scholaria.

Tietokannat	Hakusanat
Google Scholar JYKDOK Julkari SAGE journals Janus	Perhesurma Perhesurm* Perhesurmat Perhesurmat* Familicide Family homicide Extended suicide Sosiaaliset ongelmat Social problems Perheongelmat Family problems Perheiden hyvinvointi Perhe AND hyvinvointi

Taulukko 1. Tietokantahaut

2.2 Käytettävä aineisto

Kirjallisuuskatsaukseeni valikoitui yksi selvitys ja neljä tutkimusta perhesurmista. Perheongelmia käsittelevistä aineistoista kaksi on väitöskirjoja ja yksi julkaistu teos. Aineistohaun aikana havaitsin, että perhesurmalle löytyy kansainvälisissä tutkimuksissa ja artikkeleissa monia muitakin määritelmiä kuin esim. Suomessa käytettävä määritelmä. Piispa ym. (2012, 6) tuovat esiin, että tutkimuksissa perhesurmien määrittelyyn vaikuttavat surmattujen lasten iät, surmaajan sukupuoli sekä surmaajan ja uhrin suhteen syvyys. Siksi aineisto on rajattu perhesurmien osalta niihin tutkimuksiin, joissa perhesurma määritellään teoksi, jossa tekijä on surmannut nykyisen tai entisen kumppaninsa ja vähintään yhden

perheen lapsista. Poikkeuksena tähän on Tosinin (2020) tekemä tutkimus, jossa surmatut lapset olivat sekä ala- että täysi-ikäisiä.

Yhtenä päälähteenä käytän Minna Piispan, Jukka Taskisen, Helena Ewaldsin ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2012) selvitystä “Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012”. Selvitys on ollut sisäasiainministeriön käynnistämä toimeksianto kerätä kokonaisvaltaista tietoa Suomessa tapahtuneista perhe- ja lapsensurmien taustatekijöistä sekä siitä, kuinka surmia voidaan ennaltaehkäistä. Selvityksessä on hyödynnetty pääasiallisesti surmiin liittyviä esitutkintapöytäkirjoja, mielentilatutkimuksia sekä sosiaalihuollon asiakirjoja. Selvityksen loppuun on koottu toimenpide-ehdotuksia surmien ennaltaehkäisemiseksi. Kirjallisuuskatsaustani varten rajaan tästä selvityksestä pois lapsensurmat ja vastasyntyneiden surmat, jotka eivät sisälly kirjallisuuskatsaukseni perhesurma-käsitteeseen.

Toisena päälähteenä perhesurmien osalta käytän Anna Liisa Ahon, Anni Remahlin ja Eija Paavilaisen (2017) systemaattista kirjallisuuskatsausta “Homicide in the western family and background factors of a perpetrator”, joka tutki länsimaissa tapahtuneiden perhesurmien taustatekijöitä. Kirjallisuuskatsaukseen valikoitui 32 vertaisarvioitua artikkelia vuosilta 2004–2014. Katsauksen perusteella perhesurmien taustatekijöiksi osoittautuivat surmaajan mielenterveysongelmat, väkivaltainen käytös ja rikollisuus. Surmaajilla, jotka olivat surmanneet itsensä teon jälkeen, oli ollut monissa tapauksissa taustalla masennusdiagnoosi. He hakivat apua mielenterveysongelmiinsa muita perhesurmaajia vähemmän, mutta heillä oli taustalla vähemmän väkivaltaista käyttäytymistä ja itsetuhoisuutta. Kirjallisuuskatsauksen perusteella sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden tulisi tunnistaa perheongelmia herkemmin ja puuttua niihin asianmukaisilla interventioilla.

Kolmannessa päälähteessä Linda C. Karlssonin, Jan Antfolkin, Hanna Putkosen, Sabine Amonin, João da Silva Guerreiron, Vivienne de Vogel:n, Sandra Flynn:n ja Ghitta Weizmann-Heneliuksen (2014) tutkimus “Familiicide: A Systematic Literature Review” pyrki systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla saamaan mahdollisimman kattavaa tietoa perhesurmista ilmiönä. Katsauksessa hyödynnetään 67 tutkimusta 18:sta maasta, joissa tekijä on surmannut tai yrittänyt surmata puolisonsa tai seurustelukumppaninsa sekä yhden tai

useamman biologisen lapsensa tai lapsipuolensa. Kirjallisuuskatsaus osoitti, että mielenterveys- ja parisuhdeongelmat sekä taloudelliset haasteet olivat olleet yleisiä haasteita perheissä, mutta perhesurmien ominaisuuksien tarkempi todentaminen vaatisi enemmän ilmiön tutkimista.

Neljäs päälähte, Domenico Tosinin (2020) tutkimus “Familiicide in Italy: An Exploratory Study of Cases Involving Male Perpetrators (1992–2015)” keskittyi saamaan tietoa Italiassa tehdyistä, miesten tekemistä perhesurmista vuosina 1992–2015. Tutkimusaineistona hyödynnettiin lehtiartikkeleita yhteensä 90 surmasta. Tutkimuksen perusteella italialainen perhesurmaaja on keskimäärin 46,8-vuotias, joka teki tai yritti tehdä itsemurhan perhesurman ohessa. Taustatekijöinä surmille nousivat esiin terveys- ja talousongelmat sekä ristiriidat kumppanin kanssa.

Myös viidennessä päälähteessä Marieke Liem ja Ashley Reichelmann (2014) hyödyntävät tutkimuksessaan “Patterns of Multiple Family Homicide” lehtiartikkeleita FBI:n henkirikosraporttien ohella. Tutkimus sisälsi 238 surmatapausta. Tutkimuksen perusteella surmaajat jaettiin neljään alaryhmään: epätoivoiset aviomiehet, puolisoitten kostot, laajennetut vanhemmansurmat sekä hajanaiset konfliktit.

Perheongelmien osalta käytän päälähteenä Mooneyn, Knoxin ja Schachtin (2016) teosta “Understanding Social Problems”. Teoksessa syvennyttään sosiaalisiin ongelmiin moninaisista näkökulmista niin Yhdylvaltojen kuin kansainvälisten sosiaalisten ongelmien perspektiivit huomioiden. Teos haluaa tuoda esiin sen, miten erilaiset ongelmat vaikuttavat yksilöihin ja yhteisöihin ja mitkä niiden vaikutukset ovat sekä yhteiskunnallisella että globaalilla tasolla. (Mooney ym. 2016, 4.) Teos antaa tutkielmaani laajuudeltaan paljon tietoa ja tukee kattavasti päätutkimuskysymystäni.

Toisena päälähteenä perheongelmien tarkastelussa käytän Riitta Väänänen (2013) tekemää väitöskirjaa aiheesta “Perheiden rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille”. Väänänen on itse työskennellyt sosiaalityöntekijänä lasten psykiatrisella osastolla ja tutkii aihetta määrällisen tutkimuksen avulla. Väitöskirjan

keskeisimpien tulosten mukaan uusperheiden ja yksinhuoltajavanhempien lapsilla oli enemmän psyykkisiä ongelmia kuin yhdessä asuvien, biologisten vanhempien perheiden lapsilla. Perheen keskinäisellä vuorovaikutuksella ja yhteenkuuluvuuden tunteella sekä korkeammilla sosiaalisilla ja emotionaalisilla arvoilla nähtiin yhteys perheiden hyvinvointiin. Sosiaalityöntekijän rooli perherakenteen, -arvojen ja -dynamiikan tarkastelussa yhdessä asiakkaiden kanssa todettiin merkittävänä, kuten myös viranomaisyhteistyö perheen kokonaisvaltaisen tukemisen saavuttamiseksi.

Kolmas päälähteeni perheongelmien tarkastelussa on Anna Nikupeterin (2016) väitöskirja ”Vainottuna”. Väitöskirja tarkastelee naisten subjektiivisia kokemuksia vainoamisesta parisuhteen päättymisen jälkeen. Vainoajana on toiminut entinen kumppani. Väitöskirja on tehty yhteistyössä Ensi- ja turvakotiliiton Varjo-hankkeen (2012–2017) työntekijöiden kanssa ja siinä tarkastellaan vainoamista etenkin sosiaalitieteiden ja sosiaalityön näkökulmasta.

3 Teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa käyn läpi perheongelmien taustoja sekä määrittelen kirjallisuuskatsauksessani käytettävää perhesurma-käsitettä päälähteideni pohjalta. Ensimmäisessä alaluvussa käsitelen perheongelmia perherakenteen, perheen hyvinvoinnin ja yhteiskunnan kulturellisten normien näkökulmasta. Lisäksi tarkempaan tarkasteluun otan perhe- ja lähisuhdeväkivallan. Toisessa alaluvussa käyn läpi, miten perhesurma-määrittely rakentuu ja mitkä asiat määritelmän muodostumiseen vaikuttavat.

3.1 Taustaa perheongelmille

Perhe nähdään ihmisen perustarpeena, yhteenkuuluvuuden ja rakkauden tarjoajana (Notko 2011, 2013). Mooney ym. (2016, 142) määrittelevät perheen sosiaalisesti yksiköksi, jonka määrittää ennen kaikkea ihmisen sisäinen kokemus perheenjäsenistään. Perhe ja perherakenne muovautuvat myös sosiaalisten normien ja yhteiskunnan ihanteiden kautta (Mooney ym. 2016, 144). Perherakenne vaikuttaa siihen, miten perhe toimii sosiaalis-psykologisesta näkökulmasta ja minkälaista vuorovaikutusta perheessä toteutetaan (Väänänen 2013, 54, 98 & 100). Perheen

hyvinvointiin voidaan nähdä vaikuttavan ulkopuolelta tulevat ihanteet, asenteet ja näkemykset, kuten myös sukupuoliin kohdistetut odotukset ja roolijaot. Naisen rooli nähdään usein kaikista perheenjäsenistä huolehtivana hahmona, jolle annetaan vastuu kaikkien perheenjäsenten hyvinvoinnista (Notko 2011, 30, 31 & 215.) Niin ikään poliittiset päätökset ja yhteiskunnan taloudelliset rakenteet ovat yhteydessä perhestruktuurin muovautumiseen ja mahdollistumiseen (Väänänen 2013, 54).

Perheen keskinäistä vuorovaikutusta voi kuvata perheen sisäisenä vuorovaikutussysteeminä, joka heijastaa perherakennetta suhteessa ulkoiseen ympäristöön. Perhedynamiikka on kuin muuttuva kehikko, johon vaikuttavat edellä mainittujen asioiden lisäksi perheen kehitysvaiheet ja elämäntapahtumat. Kehitysvaiheisiin puolestaan vaikuttavat muun muassa lasten iät, jotka määrittävät esimerkiksi perheen taloudellisia tarpeita. (Väänänen 2013, 61, 63 & 100–101.) Sisäisillä ja ulkoisilla voimavaroilla voidaan ehkäistä perheongelmien syntymistä. Sisäisiksi voimavaroiksi on mahdollista tulkita perheenjäsenten luonteenpiirteet, lasten ja vanhempien väliset suhteet sekä perheen historiallinen kehitys. Ulkoisiksi voimavaroiksi voidaan määritellä perheen taloudellinen tilanne, asumismuoto, vanhempien koulutus sekä asema työelämässä. (Forssén ym. 2002, 88.) Korkeammilla sosiaalisilla ja emotionaalisilla arvoilla on yhteys joustaviin ja nopeisiin ongelmanratkaisutaitoihin perheen sisäisissä ristiriidoissa. (Väänänen 2013, 54 & 98.) Toimimattomasta perhe-elämästä lähteminen voi ennaltaehkäistä perheongelmien syntymistä (Mooney ym. 2017, 150).

Heaton & Vaughn (1995) ovat perhedynamiikan tutkimuksessaan osoittaneet, että elämäntapahtumien ajankohdilla ja aikuisten omilla kokemuksilla perhe-elämästä on vaikutus oman avioliiton tasapainoisuuteen ja toimivuuteen. Toimimaton dynamiikka voi korreloida perheessä olevista stressaavista kuormitustekijöistä liittyen sosiaalisiin ja psyykkisiin haasteisiin. Epäselvällä vuorovaikutuksella saattaa olla yhteys eristäytymiseen, joustamattomuuteen, hajaantuneisuuteen sekä ristiriitaisiin perherooleihin. (Väänänen 2013, 63 & 99.) Uusperheissä lapset voivat joutua vihan kohteeksi vanhempien parisuhdeongelmissa (Liem & Riechelmann 2014, 53).

Kulttuurillinen asiayhteys puolestaan määrittää sen, kuinka suuri painoarvo perheiden ongelmille ja muille haasteille yhteiskunnassa arvotetaan. Yksi näkökulma perheongelmien tarkasteluun onkin peilata niitä sosiaalisiin ongelmiin. Sosiaaliset ongelmat määrittyvät yhteiskunnan ja sosiaalis-kulttuurellisten ilmiöiden kautta, objektiivisten ja subjektiivisten normien mukaisesti. Sosiaalisten ongelmien voidaan nähdä kuvastavan yhteiskunnan sen hetkisiä ihanteita ja olosuhteita sekä heijastavan historiallista kulttuuriperintöä. (Mooney ym. 2016, 4–6, 142 & 144.) Ongelmilla saattaa olla taipumus kerääntyä samojen ihmisten ympärille (Forssén ym. 2002, 82). Yhteiskunta ja ihmisen sosiaalinen ympäristö siis määrittävät toiminnan, joka on ihmisen elämälle ja yhteiskunnan rakenteille haitallista vaatien yhteiskunnallista väliintuloa ja tilanteen korjaamista (Mooney ym. 2016, 4–6). Kun jokin teko tai käyttäytymismekanismi aletaan nähdä yhteiskunnassa epätoivottuna ja eettisesti kestäättömänä, siihen aletaan puuttua juridisesti ja ammattimaisesti (Nikupeteri 2016, 28). Mooney ym. (2016, 28) ehdottavat, voisiko sosiaalisia ongelmia pikemminkin tarkastella hyvinvoinnin ongelmina, sillä ne kuvastavat yhtä aikaa ihmisen psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia.

Yhteiskuntateoreetikot tarkastelevat perheongelmia rakenteellisen funktionalismin sekä konflikti- ja feministiteorioiden näkökulmasta. Rakenteellisessa funktionalismissa perhe nähdään yhteiskunnan sosiaalisena ilmentymänä, instituutiona, jossa tuotetaan uusia perheenjäseniä, säädellään seksuaalista aktiivisuutta ja lisääntymistä sekä luodaan emotionaalista turvaa perheenjäsenille. Teoria myös tarkastelee, millä tavoin muut sosiaaliset instituutiot muovaavat perheiden toimintaa. Rakenteellisen funktionalismin teoriassa avioerot nähdään ensimmäisen asteen perheongelmina, joista aiheutuu toissijaisia ongelmia, kuten rikollisuutta, köyhyyttä ja päihteiden väärinkäyttöä. Osa rakenteellisen funktionalismin teoreetikoista kokee, että työelämän tasa-arvoistuminen on aiheuttanut negatiivisia muutoksia perherakenteisiin. Konfliktiteoria taas tarkastelee kapitalismin, yksilön sosio-ekonomisen aseman ja vallan vaikutusta perhedynamiikkaan, jossa mies nähdään perheen johtajana ja vallanpitäjänä. Feministinen teoria puolestaan tarkastelee sukupuolten epätasa-arvoa perhe-elämässä ja kritisoi perinteistä roolijakoa naisen ja miehen välillä perhedynamiikan näkökulmasta. (Mooney ym. 2017, 151–152.)

Jotta perheongelmista saisi tarkemman ja konkreettisemmän käsityksen, nostan seuraavassa alaluvussa tarkempaan tarkasteluun perhe- ja lähisuhdeväkivallan. Perheväkivalta luokitellaan yhdeksi perheongelman muodoksi (Mooney ym. 2016, 159).

3.1.1 Perhe- ja lähisuhdeväkivalta

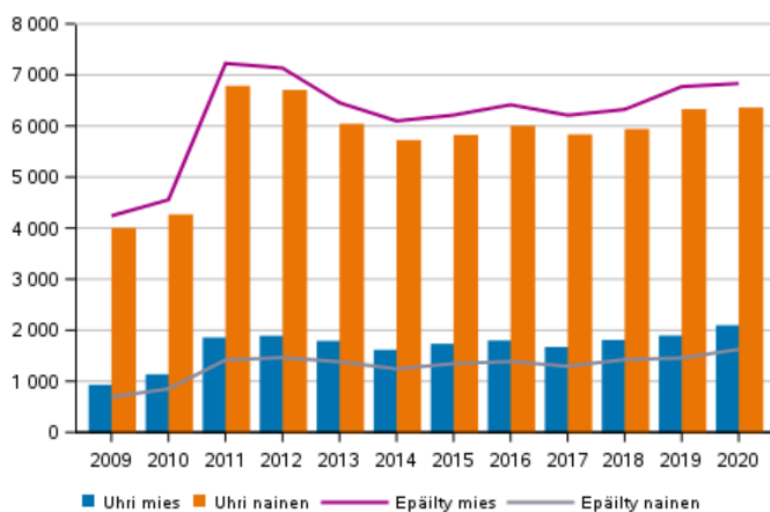
Lähisuhdeväkivaltaa kuvataan väkivallan muodoksi, jossa väkivallan tekijä on tai on ollut uhrin kanssa läheisessä suhteessa; uhri voi olla lapsi tai aikuinen. Lähisuhdeväkivalta vaikuttaa usein uhrin lisäksi myös muihin ympärillä oleviin läheisiin. (THL 2021.) Lähisuhdeväkivalta on traumatisoivaa toimintaa ja voi siksi aiheuttaa uhrille moninaisia mielenterveysongelmia, päihteiden väärinkäyttöä tai uhrin itse tekemää väkivaltaa. Väkivallan uhkaa ei aina poissulje ero väkivallan tekijästä. (Nikupeteri 2016, 29 & 39; THL 2021.) Väkivaltainen ympäristö heikentää myös vanhemman kykyä vanhemmuuteen (Lepistö 2010, 17).

Yksi lähisuhdeväkivallan muodoista on perheväkivalta, jossa yksi perheenjäsenistä kohdistaa väkivaltaa yhteen tai useampaan perheenjäseneseen (THL 2021). Perheväkivalta on usein salattu ja häpeäksi koettu ilmiö, josta ei kerrota perheen ulkopuolisille ihmisille. (Lepistö 2010, 23). Perheväkivalta on uhrien elämää kontrolloivaa käytöstä tai toimintaa (Notko 2011, 90). Mooney ym. (2016, 165) sekä Aho ym. (2017, 564) tuovat esiin, että lapsena koettu perheväkivalta saattaa vaikuttaa yksilön omassa perhe-elämässä itsetoteutettuna väkivaltana omaa perhettä kohtaan. Konfliktiteorian ja feministisen teorian näkökulmasta perheväkivallan juuret ovat peräisin historiasta kumpuavista näkemyksistä miehen ja naisen rooleista parisuhteessa (Mooney ym. 2016, 159 & 152). Nikupeteri (2016, 37) toteaa, että historian vaikutukset näkyvät nykypäivänäkin asenteissa väkivaltaa kohtaan.

Alla oleviin taulukoihin (kuva 1 ja kuva 2) on koottu lukemia suomalaisista perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksista vuosilta 2009–2020 täysi-ikäisten ja alaikäisten uhrien osalta. Täysi-ikäisiä uhreja oli vuosina 2009–2020 tullut poliisiin tietoon yhteensä 73 500 tapausta. Vuonna 2011 tullut lakimuutos on vaikuttanut pahoinpitelyjen kirjaamismäärään, jolla selittyy vuosien 2009–2010 ja vuoden 2011 ero. Lisäksi vuonna 2015 tehty muutos lastensuojelulakiin (1302/2014) ilmoitusvelvollisuudesta lapsia kohdistuvista rikoksista kohtaan on osaltaan

vaikuttanut tilastomerkintöihin. Kuitenkaan läheskään kaikki lähisuhdeväkivaltatapaukset eivät tule viranomaisten tietoon. (SVT 2021.)

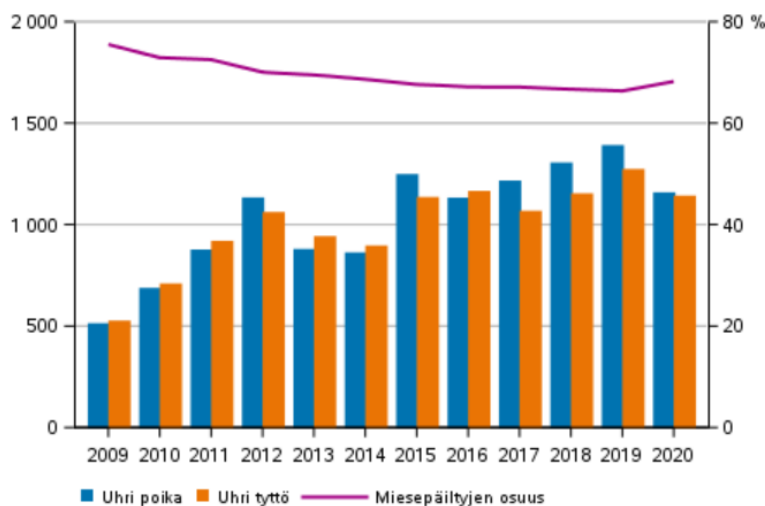
Perhe- ja lähisuhdeväkivalta uhrin sukupuolen mukaan, yli 18-vuotiaat uhrin, vuosina 2009–2020

Kuvio 1. Täysi-ikäiset perhe- ja lähisuhdeväkivaltauhrit. Kuva: SVT 2021

Alaikäisten uhrien määrä on ajanjakson aikana noussut 4,3 %. Alaikäisten uhrien tilastollisen määrän nouseminen selittyy osittain vuoden 2011 ja 2015 lakimuutoksilla. (SVT 2021.)

Perhe- ja lähisuhdeväkivallan alaikäiset uhrin 2009–2020

Kuvio 2. Alaikäiset perhe- ja lähisuhdeväkivaltauhrin. Kuva: SVT 2021

Toisena lähisuhdeväkivallan muotona voidaan tarkastella vainoamista, joka kohdistuu entistä seurustelu- tai aviokumppania kohtaan. Vainoaminen nähdään sosiaalisista normeista poikkeavana, säännöllisenä häirintäkäyttäytymisenä, johon liittyy yhteiskunnallisia tabuja. Tästä syystä siihen liittyy erilaisia emotionaalisia tunteita, etenkin uhrien osalta. Useimmiten vainoaminen kohdistuu naisiin ja se voidaan luokitella toisen ihmisen häirinnäksi, lainvastaiseksi toiminnaksi. Vainoaja voi manipuloida uhrin muita läheisiä puolelleen saadakseen uhrista itselleen tietoja, joita käyttää uhrin vastaan. Lisäksi kommunikaatio- ja informaatioteknologian kehittyminen voi edesauttaa vainoamisen mahdollisuutta. Syinä vainoamisen yleistymiseen voivat olla yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset parisuhdearvoissa sekä erojen yleistymisen. Vuodesta 2014 lähtien vainoaminen on ollut Suomessa rikoksena rangaistava teko. (Nikupeteri 2016, 27, 29, 36 & 42.)

3.2 Perhesurman määrittely

Perhesurman määrittely vaihtelee kansainvälisissä tutkimuksissa surmattujen lasten ikien, surmaajan sukupuolen sekä surmaajan ja uhrin suhteen syvyyden mukaan. (Piispa ym. 2012, 6). Englannin kielessä perhesurmalle löytyy monia eri ilmaisumuotoja, esim. familicide ja familicide-suicide (Aho ym. 2017, 555). Useimmiten perhesurma määritellään

henkirikokseksi, jossa tekijä surmaa nykyisen tai entisen kumppaninsa sekä vähintään yhden perheen lapsista. Se on yksi perheen sisällä tehdyistä henkirikostavoista. (Wilson, Daly, Daniele 1995, 83.) Usein surmaaja surmaa tekonsa päätteeksi myös itsensä (Aho ym. 2017, 555). Joissain tutkimuksissa perhesurmia verrataan puolison surmiin ja lapsensurmiin, vaikkakin se on ilmiönä tärkeä erottaa muista perheen sisäisistä henkirikostavoista (Karlsson ym. 2014, 95 & 96). Toisaalta Liem & Reichelmann (2014, 47) esittävät, että myös vanhemman surmat ja sisarusurmat voitaisiin luokitella perhesurmiksi.

Perhesurmissa surmatut lapset ovat joko surmaajan omia, nykyisen tai entisen puolison lapsia. Uusperheiden lapsilla voi olla korkeampi riski joutua perhesurman uhriksi. (Karlsson ym. 2014, 93.) Suomen sisäasiainministeriön teettämässä selvityksessä lapsiuhreiksi luokiteltiin alle 15-vuotiaat lapset ja nuoret, kun taas Italian perhesurmia käsittelevässä tutkimuksessa myös täysi-ikäiset, aikuiset lapset luokiteltiin perhesurmien uhreiksi (Piispa ym. 2012, 11; Tosini 2020, 4827). Lasten ikien määrittelytavoissa on siis laaja kirjo.

4 Taustatekijät perhesurmaperheissä

Tämän kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on selvittää, minkälaisia perheongelmia perhesurmissa ilmenee. Tässä luvussa tarkastelen surmien taustalla olevia taustatekijöitä sekä surmaajien motiiveja. Näkemykseni mukaan on tärkeä erottaa taustatekijät ja motiivit toisistaan, jotta voidaan erotella surmien subjektiiviset ja objektiiviset näkökulmat.

4.1 Surmien taustatekijät

Surmien yhteisiksi taustatekijöiksi löytyi tämän tutkielman perusteella mielenterveyden ongelmat, päihteiden väärinkäyttö, väkivaltainen käyttäytyminen, taloudelliset haasteet sekä rikollisuus. (Aho ym. 2017, 567; Karlsson ym. 2014, 88) Väkivalta on kohdistunut joko kumppaniin, lapseen tai muihin ihmisiin (Aho ym. 2017, 559; Piispa ym. 2012, 25). Lisäksi parisuhdeongelmat, ero ja huoltajusuuriat ovat liittyneet moniin tapauksiin (Piispa ym. 2012, 25; Karlsson ym. 2014, 88; Tosini 2020, 4826). Tekijän muut ihmissuhteet ovat myös olleet

epävakaita. Rikollinen toiminta on liittynyt seksuaalirikoksiin tai muihin rikoksiin. Perhesurmaaja on itse saattanut kokea lapsuudessa väkivaltaa. (Aho ym. 2017, 559 & 564.)

Mielenterveysongelmiin ovat pääosin liittyneet masennushäiriöt (Tosini 2020, 4824; Karlsson ym. 2014, 88). Myös persoonallisuushäiriöt ja itsetuhoisuus ovat olleet yleisiä mielen ongelmia (Aho ym. 2017, 559; Karlsson ym. 2014, 88). Surmaajat ovat usein hakeneet mielenterveydenongelmiinsa apua jossain vaiheessa elämäänsä (Aho ym. 2017, 567; Karlsson ym. 2014, 88). Suomessa tapahtuneissa perhesurmissa yli puolet surmaajista on ollut mielenterveyspalveluiden asiakkaana edeltävän vuoden aikana muun muassa masennuksen, psykoosin tai henkisen väsymyksen vuoksi (Piispa ym. 2012, 11 & 13). Suurin ero perhesurmaajien välillä on ollut se, ovatko he surmanneet itsensä teon jälkeen (Aho ym. 2017, 567).

Perhe- ja lastensurmaajien taustatiedot ovat poikenneet muista rikoksentekijöistä. Vuonna 2012 suomalaisilla lapsensa surmanneilla päihtyneiden surmaajien prosenttiosuus surmantekohetkellä oli 6 % mukaan lukien kaikki lapsensurmamuodot. Muissa henkirikostapauksissa päihteiden alaisina on ollut 80 % tekijöistä. Lapsensa surmaajista n. 25 % on ollut aikaisempia väkivaltarikoksia, kun taas muilla henkirikoksen tehneillä väkivaltarikosten historiaa löytyi 60 %. Kuitenkin perhesurmaajien taustoissa havaittiin muihin henkirikosmuotoihin verrattuna enemmän väkivaltaisuutta puolisoa ja perheen lapsia kohtaan. Poliisi on ollut surmaa edeltävän vuoden aikana noin 50 % tekijöiden kanssa kontaktissa. Kaikista väkivaltatapauksista ei ollut merkintää. (Piispa ym. 2012, 11.)

Tarkastellessa surmaajien sosio-ekonomista asemaa, surmaajia löytyy eri tuloluokista (Aho ym. 2017, 559; Tosini 2020, 4824). Esimerkiksi Italiassa monet surmaajat ovat työskennelleet ruumiillisessa työssä ja pienin osa surmaajista on ollut työttömänä (Tosini 2020, 4824). Ahon ym. (2017, 563) tutkimuksen mukaan valtaosa surmaajista on ollut korkeasti koulutettuja. Piispan ym. (2012, 11) selvityksessä puolestaan todetaan, että suomalaiset perhesurmaajat ovat olleet suurimmaksi osaksi työelämässä.

Sisäasiainministeriön (Piispa ym. 2012, 13) teettämässä perhesurmaselvityksessä ilmenee, että suomalaisissa perhesurma-perheissä kontaktit viranomaisiin tai auttajatahoihin ovat olleet vähäisiä. Yhteensä perhesurmissa on ollut 9 kontaktia sosiaalitoimen palveluihin. Osalla perheistä on ollut lastensuojelukontakti. Muut kontaktit ovat liittyneet terveydenhuollon palveluihin tai poliisiin. Lähes kaikissa näissä tapauksissa tekijä on antanut vihjeitä surmaamisesta ennen varsinaista tekoa. Tekijät ovat esitelleet aseiden luoteja tai hakeneet perhesurmista tietoa internetistä. Puolet surmaajista on kertonut suunnittelevansa itsemurhaa ennen tekoa esim. kirjeitse. (Piispa ym. 2012, 13 & 15.) Liemin & Reichelmannin (2014, 55) tutkimuksessa ja Piispan ym. (2012, 28) selvityksessä havaittiin aseiden käytön yhteys surmiin.

4.2 Motiivit surmien tekoon

Perhesurmaaja on kokenut usein vihaa puolisoaan tai entistä puolisoaan kohtaan ja on ollut epätoivoinen tai vihamielinen (Karlsson ym. 2014, 93; Tosini 2020, 4826). Mies-surmaaja on voinut myös kostaa päättyneen parisuhteen surmaamalla perheensä; mahdollisuus kontrolliin päättyy (Piispa ym. 2012, 23; Tosini 2020, 4826). Lapset on tällöin nähty puolison jatkeena (Liemin & Reichelmann 2014, 53). Myös pelko viranomaisten väliintulosta on saattanut laukaista surman teon (Piispa ym. 2012, 17).

Tosini (2020, 4826-4827) lajittelee motiivit perhesurmiin kolmen eri kategorian näkökulmasta. Mallissa yksi surmaajan motiivina on toiminut lapsen oletettu liittolaisuus toista vanhempaa kohtaan tai lapsi on konkreettisesti puolustanut vanhempansa surmaajalle. Mallissa kaksi lapsi nähdään puolison nk. "jatkeena" ja on siksi ollut osana laajennettua itsemurhaa. Mallissa kolme surmaaja on kokenut pelastavansa lapsen surmaamalla hänet puolison lisäksi. (Tosini 2020, 4826–4829.) Liem & Reichelmann (2014, 49–50) puolestaan kategorisoivat tutkimuksessaan perhesurmat ylärühmiin ja alaryhmiin. Ylärühmiksi he ovat määritelleet surmat, joissa surmaaja surmaa puolisonsa ja lapsen/lapsia, mutta ei itseään. Toiseksi ylärühmäksi muodostuivat surmat, joissa surmaaja surmaa myös itsensä. Alaryhmäksi muotoutuivat epätoivoiset aviomiehet, puolison kostot, laajennetut vanhemmansurmat sekä hajanaiset konfliktit. (Liem & Reichelmann 2014, 49–50.)

Tosini (2020, 4824–4825) tuo esiin monella surmaajalla olleen jonkinlainen stressitekijä motiivina surman tekoon, esim. parisuhteeseen liittyvät ongelmat (ero, mustasukkaisuus). Muita havaittuja stressitekijöitä ovat olleet taloudelliset haasteet, ongelmat työpaikalla, huoltajuusriidat, työttömyys, mielenterveyden haasteet tai perheen näkeminen esteenä omalle elämälle. (Tosini 2020, 4824–4825.)

5 Johtopäätökset

Kirjallisuuskatsaukseni tarkoituksena on ollut selvittää, minkälaisia perheongelmia perhesurmissa ilmenee. Lisäksi olen etsinyt vastausta kysymykseen, miten perhesurmia voidaan ennaltaehkäistä. Tutkielmani päälähteet ovat koostuneet neljästä englannin kielisestä tutkimuksesta sekä yhdestä suomenkielisestä selvityksestä.

Tämän kirjallisuuskatsauksen perusteella perhesurmaaja on nykyinen tai entinen puoliso, 30-45-vuotias työssäkäyvä mieshenkilö, joka surmaa naispuolisen puolisonsa ja vähintään yhden perheen lapsista. Surmaajalle motiivina toimii kosto tai tunteiden hallitsemattomuus puolisoa kohtaan. Lapset surmataan osana kosta puolisolle tai he ovat laajennetun itsemurhan uhreja. Yleisimpinä perheongelmina nousivat esiin mielenterveys- ja parisuhdeongelmat, jotka tulivat esiin kaikissa päälähteissä. Parisuhdeongelmista nousivat esiin lähisuhdeväkivalta, ero ja huoltajuusriidat. Lisäksi taloudelliset haasteet, päihteiden väärinkäyttö ja rikollisuus ovat näyttäneet perheissä perheongelmina.

Mielenterveysongelmista nousivat esiin masennus, persoonallisuushäiriöt sekä itsetuhoisuus. Monet surmaajat ovat puhuneet perhesurman toteuttamisesta etukäteen ja monella oli tai oli ollut kontakti mielenterveyspalveluihin. Aikuisen hakiessa apua itselleen tai parisuhteelleen terapiasta tai mielenterveyspalveluista tulisi huomioida hänen kokonaisvaltainen elämäntilanteensa. Tämä on myös kirjattu lastensuojelu- ja terveydenhuoltolakiin. Itsetuhoisiin ajatuksiin tulisi niin läheisten kuin viranomaistenkin puuttua vakavasti (Piispa ym. 2012, 18 & 17.) Sen sijaan, että hoidetaan vain yksilön mielenterveysongelmia, tulisi hoidossa keskittyä kokonaisvaltaisesti myös hoidettavan sosiaaliseen ympäristöön. Erityisesti silloin, kun

hoidettavalla on lapsia. (Aho ym. 2017, 556 & 567.) Yhtälaillla olisi tärkeä perehtyä perheen keskinäiseen vuorovaikutukseen sekä sisäisiin arvoihin niin arjen kuin kokonaisuudenkin tasolla (Väänänen 2013, 101–103).

Valtion tarkastusviraston (2018, 31) tarkastuskertomuksessa tuodaan ilmi, etteivät vanhemmat ole aina halukkaita kertomaan kaikkea perheensä tilanteesta terveydenhuollontyöntekijöille. Tarkastuskertomuksessa todetaan, etteivät vanhemmat aina ymmärrä tilanteensa vaikutusta muuhun perheeseen, heidän psyykkinen vointinsa ei ole riittävä kokonaisvaltaiseen hahmotukseen, perheessä on perheväkivaltaa tai päihdeongelmia tai vanhemmat eivät koe, että heidän henkilökohtaisella ja parisuhteen voinnilla on vaikutus myös perheen lapsiin. Lastensuojelu saatetaan mieltää pelkästään huostaanottoja tekevänä palveluna, mikä voi vaikuttaa vanhempien motivaatioon kertoa perheen tilanteesta tai voi vaikuttaa luottamukseen hoitohenkilökuntaa kohtaan. (Valtion tarkastusviraston tarkastuskertomus 2018, 31.)

Parisuhdeongelmat olivat toinen yleinen perheongelma perhesurma-perheissä, etenkin lähisuhdeväkivalta. Päälähteistä ei tullut tarkemmin ilmi, miten lähisuhdeväkivalta ilmeni tilanteissa, joissa mies ja nainen elivät yhdessä. Väkivaltaa kokeva ei usein uskallakaan tuoda ilmi kokemaansa väkivaltaa viranomaisille tai muille auttajatahoille. Pitkään väkivaltaisessa ympäristössä elänyt henkilö saattaa kokea väkivallan normaalina ja on tottunut elämäänsä pelon tunteessa. (Piispa ym. 2012, 24 & 28) Mikäli ammattiauttajilla on tiedossa perheessä tapahtuva väkivalta tai sen uhka, tulisi tilanteeseen puuttua mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ennen tilanteen eskaloitumista (Aho ym. 2017, 567). Tärkeää olisi tehdä kokonaisvaltainen kartoitus lähisuhdeväkivallan uhrien hyvinvoinnista ja väkivallan vaikutuksista heidän elämäänsä (Nikupeteri 2016, 39). Lapsia ja nuoria hoidettaessa tulisi pystyä tunnistamaan erilaisia oireilun muotoja. Arka ja hiljainen lapsi tai nuori voi yhtälaillla olla esim. perheväkivallan uhri kuin ulospäin voimakkaasti oireileva. (Lepistö 2010, 23.)

Kariutuneen parisuhteen jälkeen jätetty osapuoli voi asemoitua entistä kumppaniaan kohtaan katkerana ja mustasukkaisena. Vainoaminen voi olla yksi jätetyn osapuolen tavoista purkaa ja käsitellä erosta heränneitä tunteita ja jätetyksi tuleamista. (Nikupeteri 2016, 40.) Miestyön kohdentaminen erotilanteisiin ja eron herättämiin tunteisiin voisi tukea miehiä eron

käsittelyssä (Piispa ym. 2012, 32). Lisäksi vainoajien taustoihin ja perheverkostoihin huomion kiinnittäminen viranomaistoiminassa edesauttaisi vainoajan toiminnan ymmärtämisessä (Aho ym. 2017, 567; Nikupeteri 2016, 37).

Kahdessa päälähteessäni tuli myös ilmi aseiden käytön yhteys perhesurmiin. Mooney ym. (2016, 5 & 22) esittävät, että aseväkivallan pääpaino tulisi olla mielenterveyspalveluiden kehittämisessä, miehuuden normien ja käsitysten muuttamisessa sekä mediassa näytettävän väkivallan vähentämisessä. Suomalaisessa lainsäädännössä on asetettu lakipykälä terveydenhuollon henkilökunnan velvoitteesta tehdä poliisille ilmoitus henkilöstä, joka käyttäytymisellään tai mielentilaltaan vaikuttaa uhkaavalta aseiden hallusapitoluvan näkökulmasta (Piispa ym. 2012, 28). Liemin & Reichelmannin (2014, 55) tutkimustulosten mukaan aseiden saamisen rajoitus vähentäisi väkivallan määrää.

Kirjallisuuskatsaukseni pohjalta on siis mahdollista havaita riskitekijöitä perhesurmille. Perhesurma-perheissä olleet perheongelmat ovat olleet moninaisia ja perheissä on saattanut olla monia perheongelmia yhtäaikaan. Ei kuitenkaan voida tehdä päätelmää, että tietty perheongelma tai tietyt perheongelmat itsessään tuottaisivat perhesurmia. Riskitekijöiden tunnistaminen vaatisi lisäkoulutusta poliiseille sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille mielenterveysongelmista, lähisuhteiden väkivallasta ja sen uhasta kuin myös ihmisten taloudellisista ongelmista (Karlsson ym. 2014, 96). Ammattilaisten lisäkoulutuksen mahdollistaminen väkivaltailmiöstä ja väkivaltaa kokeneiden tukipalveluista on kirjattu Istanbulin sopimukseen. Sopimuksen toimeenpanosuunnitelmaan on kirjattu yhdeksi tavoitteeksi turvakotien ja Nollalinja -puhelinpalvelun tietoisuuden lisääminen kansalaisille. (STM 2017, 18.) Lasten ja perheiden kanssa tehtävässä työssä perheterapeuttinen osaaminen on hyödyksi (Väänänen 2013, 105).

Kirjallisuuskatsaukseni osoittaa, että on olemassa palveluita ja toimenpiteitä, joilla perhesurmia voidaan mahdollisesti ennaltaehkäistä. Lehden (2020, 17) mukaan henkirikosten ennaltaehkäisyssä haastavinta on se, miten saadaan uhreille ja tekijälle oikea-aikainen tuki. Piispan ym. (2012, 17) selvityksen perusteella todetaan, että osa perhesurmista oltaisiin voitu välttää, mikäli perhe olisi saanut ongelmiinsa apua riittävän ajoissa. Oikea-aikaisen tuen

tarjoaminen vaatisi pitkäjänteistä ja järjestelmällistä tutkimista taustatekijöistä ja motiiveista sekä tapauksiin liittyvien asiakirjojen syvällistä analysointia. Lisäksi tulisi haastatella kaikkia viranomaisia, jotka ovat työskennelleet asianosaisten kanssa sekä kehittää viranomaistyötä. (Piispa ym. 2012, 30.) Perhesurmien ehkäisy voi olla riippuvainen yksittäisen viranomaisen toimista tai viranomaisten yhteistyön laadusta. Viranomaisyhteistyön yhtenä päätavoitteena on edesauttaa asiakasta avun saamisessa. (Sisäasiainministeriö 2014, 34–35.)

6 Pohdinta

Kirjallisuuskatsauksessani tarkastelin perhesurmia perheongelmien näkökulmasta. Toin esiin perhesurmista tehtyjä tutkimuksia ja yhden selvityksen, jossa surmia ja niiden motiiveja tarkasteltiin eri näkökulmista käsin. Lisäksi käsittelin perhesurmaperheissä ilmeneviä perheongelmia. Kirjallisuuskatsauksen avulla muodostin täten tietoa surmien taustalla olleista taustatekijöistä.

Näkemykseni mukaan perhesurmia olisi tärkeä tarkastella yhtenä perheongelmana itsenään. Perhesurma on yhteiskunnassa toistuva ilmiö niin Suomessa kuin maailmallakin ja niissä on havaittu samankaltaisuuksia. Tuovatko perhesurmat perheiden perheongelmat kärjistetyksi esille? Kuinka kauan ongelmat ovat hautuneet perherakenteissa jo ennen tilanteen eskaloitumista henkirikokseksi tai sen yritykseksi? Toisaalta Liem & Reichelmann (2013, 53) tulivat tutkimuksessaan tulokseen, että perhesurmat ovat ilmiönä epäyhtenäisiä eikä sen hetkinen tieto surmista mahdollistanut yleistykseen. Vähäinen tutkimus saattaa aiheuttaa väärin johtopäätöksiä tekemistä surmien juurisyistä (Karlsson ym. 2014, 95).

Koska perhesurmat ovat harvinaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, se herättää ajatuksen median vaikutuksesta saamaamme käsitykseen eri ilmiöiden laajuudesta ja vakavuudesta. Medialla nähdään vastuu ja vaikutus perhesurmien uutisoinnista. Median olisi tärkeä kirjoittaa aiheesta sellaisella tavalla, joka auttaisi läheisiä tunnistamaan hälytysmerkkejä omassa lähipiirissään ja tuoda ilmi surmien aiheuttama kärsimys. (Piispa ym. 2012, 29.) Median kautta luodaan myös mielikuva tapahtuneesta. Perhesurma-perheet on monesti kuvattu tavallisina perheinä, jotka elävät tavallista elämää. Usein asumismuotokin on artikkelissa mainittu erikseen. Minkälaisia

ovat siis ajatuksemme perheistä, joissa tällainen henkirikos on odotettavaa? Lepistö (2010, 15) korostaa, että ulkoinen olosuhde ei ole yhteydessä hyvinvoinnin ja onnellisuuden kokemukseen.

Tutkielmani sai myös pohtimaan perhe- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisyä ja siihen tarvittavia toimenpiteitä. Tämä erityisesti oli aihe, johon en kirjallisuuskatsaukseni alussa ajatellut syventyväni näin intensiivisesti. Tutkielmani lähdeaineisto mahdollisti tutustumaan erittäin mielenkiintoisiin aineistoihin liittyen lähisuhdeväkivaltaan ja sen eri muotoihin. Esimerkiksi Nikupeterin (2016) teos naisten kokemasta lähisuhdeväkivallasta syvensi tietämystäni ja näkemystäni lähisuhdeväkivallan ilmiöstä.

Henkilökohtainen mielenkiintoni kohdistui perhesurmien taustoihin etenkin sosiaalityön näkökulmasta. Siksi perhesurmien tutkiminen ja niiden peilaaminen perheongelmien kautta oli luontainen suunta laajemman tiedon saamiseksi sekä ilmiön ymmärtämiseksi. Tutkielmani aihe osoittautui kuitenkin haasteellisemmaksi kuin olin osannut odottaa. Perhesurmista saatava tutkittu tieto vaikeutti tutkimuslähteiden löytämistä. Osa lähteistä oli maksumuurien takana ja näin ollen poissulki jo ennestään suppeaa materiaalia. Osaltaan haastetta tekstin sujuvuuteen lisäsi lähteissä käytettävät eri aikalinjajaksot ja -katsaukset.

Lähdeaineiston rajaus oli erityisen tärkeää pitää mielessä koko tutkielman ajan. Halusin tietoisesti pitää rajauksen siinä, miten lähdeaineistossa perhesurma määritellään. Täten esimerkiksi pelkkien lapsisurmien poisrajaaminen edesauttoi lukujen muodostamisessa ja selkeytti tekstin tuottamisessa. Lisäksi perhesurmien taustatekijöihin liittyvät teemat rajasin osittain, sillä erilaisia sosiaalisia ja kultturellisia näkökulmia oli useita, joita olisi voinut tarkastella lähemmin. Mikäli rajausta olisi laajentanut koen, että tutkielman painopiste olisi voinut muotoutua erilaiseksi ja moninaisemmaksi, mikä olisi voinut vaikuttaa tutkielmassa painotettuihin aiheisiin ja tekstin sujuvuuteen. Esim. stressin vaikutusta ja miehuuteen liittyvien normien yhteyttä perhesurmiin olisi ollut mielenkiintoista tutkia laajemman tutkimuksen puitteissa lisää. Ajankohtaisten selvitysten puute tuotti myös tutkielmaani haasteita viittaessani lähteisiin, joiden tiedot ovat lähes kymmenen vuotta vanhoja.

Lopuksi on vielä tärkeä kiinnittää huomiota siihen, ettei Suomessa tehdyistä perhesurmista ole tehty viranomaistaholta virallista selvitystä vuoden 2012 jälkeen. Lisäksi valtion tarkastusviraston viimeisin tarkastuskertomus lastensuojelusta on myös vuodelta 2012 (Valtion tarkastusviraston tarkastus kertomus 2018, 39). Vuonna 2014 julkaistussa sisäasiainministeriön selvityksessä on selvitetty viranomaisyhteistyön kehittämiskohteita etenkin perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä perhe- ja lapsensurmien ehkäisyn näkökulmista. Työryhmän selvityksen perusteella ehdotettiin mm. lainsäädännön tarkentamista sekä rakenteiden ja menettelyiden luomista, jotka tukevat perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä perhe- ja lapsensurmien ehkäisyssä. (SM 2014.) Kuitenkin systemaattinen seuranta surmista puuttuu. Esimerkiksi Ruotsissa sosiaalhallitus oli vuoteen 2012 mennessä tehnyt joka toinen vuosi selvityksen niistä lapsista ja aikuisista, jotka olivat joutuneet henkirikoksen uhriksi entisessä tai nykyisessä lähisuhteessaan. (Piispa ym. 2012, 30.)

Kun tiedämme olemassaolevia riskitekijöitä, tukea on helpompi kohdentaa oikea-aikaiseksi. Yhteiskunnan olisi tärkeä edesauttaa avun saamisen mahdollisuutta ja luoda monialaiset toimintastrategiat ihmisten hyvinvoinnille (Karlsson ym. 2014, 96). Lakimuutokset ja lainsäädännön tarkentaminen, Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelmat turvakotien lisäämisestä ja Nollalinja -puhelinpalvelun tietoisuuden kasvattamisesta sekä MARAK -menetelmä ja Ankkuri -malli ovat hyviä suuntaviivoja eteenpäin (kts. SM 2014 36–37 & 52–53; STM 2017, 20). Henkirikosten laskusuhdanteen voidaan nähdä olevan yhteydessä yhteiskunnan panostukseen lähisuhdeväkivallan vähentämisessä. Toisaalta edeltävän vuosikymmenen aikana tilanne ei kohentunut. (Lehti 2020, 17 & 52.) Koulutusta ja palvelurakenteita tulisikin enemmän kohdentaa ihmisten hyvinvointia tukevaksi ja ongelmia ehkäiseväksi (Valtion tarkastusviraston tarkastuskertomus 2018, 41). Rakenteellisilla muutoksilla ja pitkäjänteisillä seuranta- ja kehitystoimenpiteillä saataisiin siis vaikuttavin interventio.

Lähteet

Aho, AL., Remahl, A., Paavilainen, E. 2017. Homicide in the western family background factors of a perpetrator. *Scandinavian Journal of Public Health*; 2017; 45: 555–568. Review article. Tampereen Yliopisto, Finland.

Aveyard, H. 2014. *Doing a Literature Review in Health and Social Care: A Practical Guide*. 3rd Edition. eBook. London: McGraw-Hill Education.

Forssén, K., Laine, K., Tähtinen, J. 2002. Hyvinvoinnin tekijät ja uhat lapsuudessa. Teoksessa Juhila, K. Forsberg, H. Roivainen, I. (toim.). 2002. *Marginaalit ja sosiaalityö*. Sopi. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 28.3.2021.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44433/SoPhi65.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Heaton, T. B. & Vaughn, R. A. 1995. Modelling family dynamics with event history techniques. *Journal of Marriage and Family*, 57, 1078–1090. Teoksessa Väänänen, R. 2013. Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille. Viitattu 19.4.2021.
https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/12718/urn_isbn_978-952-61-1271-8.pdf?sequence=1

Karlsson, L. C., Antfolk, J., Putkonen, H., Amon, S., da Silva Guerreiro, de Vogel V., Flynn, S., Weizmann-Henelius, G. 2021. Familicide: A Systematic Literature Review. *Trauma, Violence, & Abuse*. Vol 22. 22(1) 83-98. Sage Pub.

Lehti, M. 2014. Henkirikoskatsaus 2014. Verkkokatsauksia 36/2014. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Viitattu 9.7.2020.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152607/36_henkirikoskatsaus_2014_korjattu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Lehti, M. 2020. Henkirikoskatsaus 2020. Katsauksia 41/2020. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsinki. 2020. Viitattu 8.7.2020.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/319479/Katsauksia_41_Lehti_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lepistö, S. 2010. Nuorten kokema perheväkivalta. Malli hyvinvoinnista ja selviytymisestä. Acta Universitatis Tamperensis 1552. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Liem, M., Reichelmann, A. 2014. Patterns of Multiple Family Homicide. Homicide studies. Vol. 18 (1) 44–58. Sage Pub.
- Mooney, L., Knox, D. & Schacht, C. 2016. Understanding Social Problems. 10th edition. Ebook. Belmont, CA: Wadsworth.
- Nikupeteri, A. 2016. Vainottuna. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. Acta Universitatis Lapponiensis 336. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Viitattu 25.4.2021.
https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62627/Nikupeteri_Anna_ActaE_204_pdfA.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Notko, M. 2011. Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten parisuhteissa. Department of Social Sciences and Philosophy. Jyväskylä. Viitattu 27.5.2021.
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/25769/9789513941789.pdf>
- Piispa, M., Taskinen, J., Ewalds, H., Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2012. Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003–2012. Selvitys. Sisäinen turvallisuus. Sisäasiainministeriön julkaisu 35/2012. Helsinki. Viitattu 28.3.2021, 12.4.2021, 25.4.2021., 27.5.2021, 30.5.2021, 17.7.2021 & 19.7.2021.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90812/URN_ISBN_978-952-245-728-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.
- Sisäasiainministeriö. 2014. Perhe- ja lapsensurmien ehkäisy ja estäminen ja viranomaisten välinen tiedonvaihto. Työryhmän selvitys. Sisäministeriön julkaisu 1/2014. Helsinki. Viitattu 19.7.2021.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79016/Perhe-%20ja%20lapsensurmien%20ehk%C3%A4isy%20ja%20est%C3%A4minen%20ja%20viranomaisien%20v%C3%A4linen%20tiedonvaihto.pdf>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. STM. 2017. Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelma 2018–2021. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:16. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 25.4.2021.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160401/16_2017_Istanbulin%20sopimuksen%20tps%202018-21_suomi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suomen virallinen tilasto. 1.6.2021. SVT: Rikos- ja pakkokeinotilasto. Verkkojulkaisu. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 9.7.2021.

https://tilastokeskus.fi/til/rpk/2020/15/rpk_2020_15_2021-06-01_tie_001_fi.html

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. THL. 21.4.2021. Lähisuhdeväkivalta. Viitattu 25.4.2021 & 20.7.2021.

<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/lahisuhdevakivalta>

Tosini, D. 2020. Familicide in Italy: An Exploratory Study of Cases Involving Male Perpetrators (1992–2015). *Journal of Interpersonal Violence*. Vol. 35 (21–22) 4814–4841. Sage Pub.

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset. 2018. Asiakkaan lasten huomioiminen aikuisten mielenterveyspalveluissa. Tuloksellisuustarkastuskertomus. Helsinki: Grano Oy. Viitattu 30.5.2021.

<https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/05/22065503/asiakkaan-lasten-huomioiminen-aikuisten-mielenterveyspalveluissa-9-2018.pdf>

Väänänen, R. 2013. Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business. Studies No 68. Väitöskirja. Viitattu 18.4.2021.

https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/12718/urn_isbn_978-952-61-1271-8.pdf?sequence=1

Wilson, M., Daly, M., & Daniele, A. 1995. Familicide: The killing of spouse and children. *Aggressive Behavior*, 21, 275–291. Teoksessa Karlsson, L. C., Antfolk, J., Putkonen, H., Amon, S., da Silva Guerreiro, de Vogel V., Flynn, S., Weizmann-Henelius, G. 2021. Familicide: A Systematic Literature Review. *Trauma, Violence, & Abuse*. Vol 22. 22 (1) 83–98. Sage Pub.